

УДК 338.484:711.455

DOI: [https://doi.org/10.31521/modecon.V39\(2023\)-05](https://doi.org/10.31521/modecon.V39(2023)-05)

Долга Г. В., кандидат економічних наук, доцент кафедри менеджменту, маркетингу і міжнародної логістики, Чернівецький торговельно-економічний інститут Державного торговельно-економічного університету, м.Чернівці, Україна

ORCID: 0000-0003-2926-8505

e-mail: dolga.galina1985@gmail.com

Розвиток гірськолижних курортів та комплексів як один із факторів підвищення привабливості Карпатського регіону

Анотація. У статті досліджуються науково-прикладні положення щодо розвитку гірськолижних курортів та комплексів як одного із факторів підвищення привабливості Карпатського регіону. Розглянуто теоретичні основи поняття гірськолижного туризму. Узагальнено дохід від надання туристичних послуг суб'єктів туристичної діяльності у Карпатському регіоні, кількість обслугованих туристів у межах Карпатського регіону. Надана класифікація гірськолижних комплексів в Українських Карпатах. Визначені системні проблеми, що перешкоджають ефективному використанню наявного на території гірських районів західних регіонів України туристично-рекреаційного потенціалу. Обґрунтовано заходи, спрямовані на удосконалення стратегічного програмування, покращення рекламно-інформаційного, кадрового, фінансового забезпечення розвитку туристично-рекреаційної сфери гірських районів українських Карпат, запропоновано економічні стимули щодо розвитку туризму та рекреації, активізації державно-приватного партнерства та формування привабливого інвестиційного середовища для реалізації інфраструктурних та інвестиційних проєктів у сфері туризму та рекреації Карпатського регіону.

Ключові слова: туризм; курорт; гірськолижний курорт; Карпатський регіон; туристично-рекреаційний потенціал; криза.

Dolha H. V., Candidate of Economic Sciences, Associate Professor of the Department of Management, Marketing and International Logistics, Chernivtsi Institute of Trade and Economics of the State University of Trade and Economics, Chernivtsi, Ukraine

Development of Ski Resorts and Complexes As one of the Factors of Increasing the Attractiveness of the Carpathian Region

Abstract. Introduction. The article examines the scientific and applied provisions for the development of ski resorts and complexes as one of the factors increasing the attractiveness of the Carpathian region. Theoretical bases of the concept of ski tourism are considered. The income from the provision of tourist services of tourism entities in the Carpathian region, the number of tourists served within the Carpathian region are summarized.

Purpose. In particular, there is a decrease in revenues in 2021 compared to 2020 in the Transcarpathian region (by 5.4%), Ivano-Frankivsk region (by 15.2%), Lviv region (by 23.6%), Chernivtsi region at 17.4%). Among the regions, as an exception, we can note only the Ivano-Frankivsk region, where in 2021 compared to 2018 there is an increase in the number of tourists served by 17.8%.

Results. The classification of ski resorts in the Ukrainian Carpathians is given. Systemic problems have been identified that hinder the effective use of the tourist and recreational potential available in the mountainous regions of the western regions of Ukraine. One of the main problems is the unclear and unstable situation around the tax system. Measures aimed at improving strategic programming, improving advertising and information, personnel, financial support for the development of tourism and recreation in the mountainous regions of the Ukrainian Carpathians, proposed economic incentives for tourism and recreation, public-private partnership and attractive investment environment for infrastructure and investment projects in the field of tourism and recreation of the Carpathian region. Ukraine's entry into the world market with a competitive ski product will be largely determined by the prospects of the policy of socio-economic reconstruction of the region. The practical implementation of such a competent policy would provide the necessary socially and environmentally oriented changes in all sectors of the economy of the domestic Carpathian region.

Conclusions. The implementation of relevant programs will help improve the tourist investment climate in the Carpathian region, which is the use of credit lines and attracting loans, grants from international financial organizations; use of international programs for small and medium business.

Keywords: tourism; resort; ski resort; Carpathian region; tourist and recreational potential; crisis.

JEL Classification: R10; L15.

Постановка проблеми. Гірськолижний туризм в Україні на сьогодні міцно займає провідну позицію серед всіх інших видів екстремального туризму. Це обумовлено

наявністю великої ресурсної бази для його виникнення і розвитку, сприятливими погодними умовами, достатнім розвитком туристичної інфраструктури на популярних

¹Стаття надійшла до редакції: 26.04.2023

Received: 26 April 2023

гірськолижних курортах. Зокрема, у Карпатському регіоні, де тривалість зимового періоду становить 5-6 місяців в році, гірськолижний туризм має переваги перед іншими видами зимового спорту. Масовість гірськолижного туризму – це, безумовно, наслідок популяризації здорового способу життя в сучасному суспільстві, де заняття спортом і активний відпочинок стають пріоритетними напрямками для підтримки високого рівня життя. Гірськолижний туризм – це екстремальний вид туризму, тому вирішальну роль тут відіграє рівень підготовленості, що в поєднанні з елементами екстриму, дає необхідний, для упорядкованого життя сучасного обивателя, адреналіновий струс, дозволяє зробити цей напрямок туризму високо популярним і перспективним для подальшого розвитку [1]. У зв'язку з цим, актуальним є вивчення особливостей формування гірськолижного туризму в Карпатському регіоні та виявлення основних проблем і перспектив його розвитку.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Останніми роками вченими проведено цілу низку досліджень потенціалу, можливостей розвитку та вдосконалення сфери туризму, як однієї з найбільш прогресивних галузей господарства України. Серед науковців, що займаються дослідженнями цієї проблеми, можна відзначити таких як: Б. Арчер, О. Бейдик, В. Бондаренко, І. Валентюк, Н. Ведмідь, Т. Божук, Д. Визгалов, Н. Гончарова, А. Гуслев, П. Гудзь, В. Данильчук, Л. Деточенко, В. Кифяк. Науковцями розроблено відповідні принципи розвитку сфери туризму в сучасній ринковій економіці. Теоретичне осмислення основних положень і понять цього дослідження здійснювалося на основі вивчення необхідного масиву спеціальної літератури. Так, для розкриття питання про особливості гірськолижного туризму, використовувалися праці О. М. Азарян, О. В. Андреева, В. К. Бабарицької, М. М. Біль, Г. П. Гаврилко та інших. Виявлення особливостей гірськолижного туризму сприяли праці таких авторів як: П. П. Гаврилко, А. В. Колодійчук, С. М. Кобзова, С. А. Мазур, А. М. Прилуцький, Т. О. Скрипко, О. О. Ланда та інших. Сьогодні в Україні сформована ґрунтовна база наукових досліджень, які висвітлюють проблеми планування гірських рекреаційних територій та об'єктів. Однак, в аспекті проектування гірськолижних комплексів, ці дослідження потребують доповнення рекомендаціями, які б базувалися на середовищному

підході й враховували основні засади формування та розвитку гірськолижних курортів і комплексів як одного з факторів підвищення привабливості Карпатського регіону.

Формулювання цілей дослідження. Метою статті є дослідження науково-прикладних положень щодо розвитку гірськолижних курортів та комплексів як одного із факторів підвищення привабливості Карпатського регіону.

Основні результати дослідження. Гірські райони Українських Карпат охоплюють західні регіони України та формують Карпатський регіон, до якого входять Львівська, Чернівецька, Закарпатська та Івано-Франківська області. Більшість населених пунктів гірських районів, внаслідок віддаленості від адміністративних та промислових центрів, специфічних кліматичних умов та особливостей географічного розташування, мають обмежені перспективи для соціально-економічного зростання і, відповідно, характеризуються ознаками репресивності [2]. При цьому гірські райони Карпатського регіону характеризуються наявністю унікальних туристично-рекреаційних, природних ресурсів та багатою екосистемою, володіють ресурсним потенціалом для розвитку туризму й рекреації, що на сьогодні використовується мало ефективно. Відтак актуалізувалася потреба у реалізації заходів державної політики, спрямованих на формування й ефективне використання туристично-рекреаційного потенціалу гірських районів західних регіонів України, що напряму пов'язано із забезпеченням їх стабільного соціально-економічного розвитку, зростанням ділової активності та підприємницької ініціативи, розвитком туристичного бізнесу, ділової та комунікаційної інфраструктури, збільшенням зайнятості, зростанням надходжень до місцевих бюджетів та підвищенням якості життя населення [3, с.112].

Гірськолижний туризм належить до спеціальних видів туризму, оскільки є комбінованим видом туризму і включає наступні елементи: лікувально-оздоровчий, рекреаційний, спортивний аматорський, екологічний туризм. Зростання популярності на гірськолижний спорт та відпочинок, вигідне транскордонне розташування Закарпаття забезпечуватимуть зростання кількості відпочивальників та посилення антропогенних навантажень на рельєф гірськолижних курортів краю.

Таблиця 1 Дохід від надання туристичних послуг (без ПДВ, акцизного податку й аналогічних обов'язкових платежів) суб'єктів туристичної діяльності у Карпатському регіоні (тис. грн)

Регіон	Рік			
	2018	2019	2020	2021
Закарпатська область	12181,5	16800,8	10015,3	9474,4
Івано-Франківська область	220430,2	234682,0	243893,2	206925,7
Львівська область	114066,5	176725,8	228708,4	174753,5
Чернівецька область	12485,4	8304,4	10487,5	8657,6

Джерело: сформовано автором

Зокрема, спостерігається зменшення доходів у 2021 р. порівняно з 2020 р. у Закарпатській області (на 5,4%), Івано-Франківській області (на 15,2%), Львівській області (на 23,6%), Чернівецькій області (на 17,4%). В умовах

економічної кризи заняття туризмом можуть принести Карпатському регіону такі вигоди: реальне виховання молоді засобами туризму; підвищення іміджу країни на міжнародній арені; збільшення кількості нових робочих

місць для молоді у сфері туризму, що вимагають від працівників творчих здібностей і професійних знань, а також приносять стабільний високий заробіток. Серед регіонів, як виняток, можна відзначити лише Івано-

Франківську область, в якій у 2018 р. у відношенні до 2015 р. наявне збільшення кількості обслугованих туристів на 17,8% (табл. 2).

Таблиця 2 Кількість обслугованих туристів у межах Карпатського регіону (осіб)

Регіон	Рік			
	2018	2019	2020	2021
Закарпатська область	10245	7655	6414	1804
Івано-Франківська область	47255	97310	59891	55672
Львівська область	34754	41274	40828	28648
Чернівецька область	20712	4466	3061	1997

Джерело: сформовано автором

У решти регіонів відзначаємо суттєве зменшення кількості обслугованих туристів, зокрема, у Чернівецькій області – 90,4%, Закарпатській області – 82,4%.

Нині гірськолижний туризм став одним з найважливіших соціально-економічних явищ, що впливають на розвиток окремих гірських територій, країн і регіонів. За умов його розвитку виявляється сильний мультиплікативний ефект на багато галузей, що сприяє сталому соціально-економічному розвитку територій. Гірськолижний туризм – комбінований вид туризму, що включає елементи наступних видів: лікувально-оздоровчий, рекреаційний, спортивний, екологічний туризм. Гірськолижний туризм – яскраво виражений сезонний вид туризму. Особливо великий інтерес туристи виявляють до поїздок в зимовий період в гірськолижні центри. Гірськолижний курорт – це місце відпочинку та розваг з розвинутою інфраструктурою. Зазвичай, дані курорти знаходяться на горі або великому горбі та охоплюють гірськолижні траси й супутні послуги (присутні

гірськолижні підйомачі, пункти прокату інвентарю, заклади харчування, паркінг) [4, с.98].

На території України гірськолижний туризм розвивається у Карпатському регіоні, на території якого розташовані Карпатські гори та охоплюють територію 4 областей України: Львівської, Закарпатської, Івано-Франківської й Чернівецької. Найвища точка знаходиться в районі села Ясіня і Яблуниця – гора Говерла – 2061 м. Поруч розташовані всі двотисячники Українських Карпат – Петрос, Хом'як, Піп Іван. Гірські 42 вершини покриті снігом близько 5 місяців протягом року. Практично в будь-якому регіоні є місця для катання на лижах – лижні бази, санаторії звичайно розташовані в місцях, придатних для катання на лижах і сноубордах. В Україні є достатня кількість гірськолижних курортів, деякі з них обладнані за міжнародними стандартами. Найзначнішими гірськолижними курортами в Івано-Франківській області є Буковель; Закарпатській – Драгобрат, Пилипець та Красія; Львівській – Славське та Тисовець; Чернівецькій – Мигове.

Таблиця 3 Класифікація гірськолижних комплексів в Українських Карпатах

№ з/п	Гірськолижний комплекс
1.	Львівська обл.
	смт.Славське (ГЛК «Тростян»)
	с.Волосянка (ГЛК «Захар Беркут»)
	с.Плав'є (ГЛК «Плай»)
	с.Орявчик (ГЛК «Звенів»)
	ГЛК «Тисовець»
2.	Закарпатська обл.
	с.Вишка (ГЛК «Красія»)
	ГЛК «Драгобрат»
	смт.Міжгір'я (г.Маковиця)
	с.Подобовець (ГЛК «Подобовець»)
	с.Пилипець (ГЛК «Пилипець»)
	с.Ізки (ГЛК «Ізки»)
3.	Івано-Франківська обл.
	смт. Ворохта (г.Ребровач)
	с.Яблуниця (г.Микулінка)
	с.Поляниця (ГЛК «Буковель»)
4.	Чернівецька обл.
	с.Бояни (ГЛК «Сонячна долина»)
	с.Горбово
	с.Мигово

Джерело: сформовано автором

З огляду на невинне зростання популярності й моди на гірськолижний спорт, а також беручи до уваги виняткові особливості (наявні унікальні природні ресурси й значну освоєність), розвиток гірськолижного туризму в Карпатському регіоні надзвичайно перспективний та економічно доцільний. Безперечно також, що активний розвиток цього виду туризму в Карпатах сприятиме й підвищенню міжнародного авторитету Української держави [5, с. 105].

Попри природну привабливість, легку транспортну доступність, умовно помірні ціни, відсутність мовного бар'єра та інші принади «зелених легенів Європи», більшість українців, захоплених гірськолижним спортом, все ж таки віддають перевагу подорожам за кордон – до сусідніх Словаччини, Польщі та більш віддалених Туреччини й Австрії. На природне запитання, чому ж вони не обирають Українські Карпати, наші земляки резонно відповідають: замало інформації про курорти та їх реклами, нерозвинена інфраструктура, низький рівень сервісу, зумовлений, майже повною відсутністю конкуренції. Та й, зрештою, елементарна інерція подорожей за кордон, укорінена в думці «там краще», яка, своєю чергою, ґрунтується на масовій рекламі вітчизняних туроператорів. Зауважимо однак, що останні роки позначені таки певними кроками в розвитку карпатського туризму. Відновлюються наявні бази та готелі, розбудовуються нові туристичні комплекси тощо. Проте, дякувати за ці малопомітні на загальнодержавному тлі зміни місцеве населення має передусім своїм підприємливим землякам, і аж ніяк не київським або ж регіонального розливу владним структурам [6, с.82].

Тож чому карпатські гірськолижні курорти розвиваються не так швидко, як хотілося б, хоч потенційні інвестори (і не лише вітчизняні) вкладають кошти в гірськолижні центри Українських Карпат?

Однією з головних проблем є незрозуміла й нестабільна ситуація навколо системи оподаткування попри численні й регулярні обіцянки та запевнення вітчизняних чиновників. Ще один камінь спотикання – те, що у структур, які забезпечують побут туристів, належний стан гірськолижних спусків та інше немає одного господаря. Їх, цих маленьких власників, досить багато: лісгоспи, відомства, комунальні заклади тощо. Комерційні структури беруть гроші за послуги, але не відомо, як сплачують податки. А, наприклад, сільська рада Славського мусить позичати значні кошти на побудову сучасного водогону, яким згодом користуватимуться всі охочі. Аналогічну проблему мали наші західні сусіди словаки. Розв'язали ж вони її шляхом створення акціонерних товариств, де кожна із зацікавлених у розвитку курорту сторін мала свою частку. Причому інвестиції окупились доволі швидко (протягом трьох-чотирьох років). Навіть послуги дорогих вертолітних бригад, які займаються евакуацією гірськолижників, виправдовують себе шляхом погашення страховки. Технічні стандарти облаштування схилів на гірськолижних курортах

України абсолютно не відповідають сучасним вимогам. У 2003-2004 рр. у країні існувала лише одна система генерації штучного снігу. Ратраків (машини для вирівнювання та ущільнення снігових схилів) – лише декілька. Підіймачі старі. Навіть якщо йдеться про недавно змонтовані витяги, то придбане за кордоном обладнання має вік не менше 20 років [7, с.179].

Поряд із характерними для будь-якого українського гірськолижного курорту негараздами функціонування та розвитку, їхньою спільною проблемою є доїзд. Практично кожен із названих центрів потребує модернізації шляхової інфраструктури, поліпшення стану доріг як при під'їзді до самого курорту, так і при русі внутрішньою дорожньою мережею, якою безпосередньо доставляють відпочивальників до гірськолижних баз. Вчасний ремонт автошляху та підтримка його в належному стані за державні кошти та кошти громад населених пунктів, а також за кошти власників готельно-відпочинкових комплексів могли б змінити ситуацію на користь тих же мешканців і підприємців та повернути їхні капіталовкладення завдяки збільшенню кількості відпочивальників і туристів [8, с.16]. Для цього доцільним вважаємо створення (підтримку) суб'єкта господарювання, який би займався експлуатацією цього відрізка шляху, його поточним ремонтом, а також підтримкою та розбудовою мережі автошляхів у регіоні. І хоча ці функції повинен виконувати Облавтодор, додаткове фінансування зацікавлених інвесторів не зашкодить справі, а таке підприємство з експлуатації й розбудови шляхової мережі могло б співпрацювати з Облавтодором, координуючи спільні зусилля. Крім проблеми автомобільних доріг загального користування, якими переміщуються значні пасажирські та вантажні потоки до населених пунктів чи місцевостей, що є осередками гірськолижного відпочинку із зонами проживання та відпочинку, практично на кожному гірськолижному курорті залишається проблема доріг, якими відпочивальники дістаються безпосередньо до зон гірськолижного катання, тобто, до нижніх станцій витягів на гірськолижні траси на схилах гір [9, с. 75].

Серед рекреаційних територій Карпатського регіону уваги заслуговує гірськолижний і спортивно-відпочинковий курорт «Буковель». Цей комплекс сьогодні відповідає світовим стандартам інфраструктурного забезпечення. «Буковель» є чи не єдиним курортом нашої держави, пристосованим до надання широкого кола послуг та задоволення потреб різних груп рекреантів. Фінансову базу розвитку комплексу «Буковель» становлять приватні капіталовкладення, результатом чого є створення усіх необхідних компонентів і допоміжних інфраструктурних елементів, які дають можливість віднести його до провідних європейських спортивно-відпочинкових курортів [10, с. 185]. На нашу думку, найбільшою перепорою на шляху комплексного

розвитку рекреаційної сфери Карпатського регіону є недосконала інфраструктура. Зважаючи на це, на перший план тут виходять питання ефективності інвестицій та приватних капіталовкладень. Стосовно проблем експлуатації гірськолижних трас та розвитку рекреаційно-відпочинкового напрямку туризму в Карпатському регіоні можна з упевненістю говорити про необхідність приведення до належного стану мережі автомобільних доріг, про важливість спорудження нових сучасних засобів транспортування відпочивальників безпосередньо до гірськолижних трас – підвісних канатних доріг, і про обов'язкове оновлення гірськолижної інфраструктури на схилах. Отже, серед основних проблемних питань окремо можна виділити: недостатню інформованість серед населення щодо туристичної пропозиції; низький рівень сервісу, зумовлений майже повною відсутністю конкуренції; неналежний стан гірськолижних спусків та ін.

Особливе занепокоєння викликає безпека канатних доріг. Багато туристів отримують травми, практично всі відвідувачі гірськолижних центрів стають свідками аварій. За неофіційними даними, в минулому сезоні на одному з вітчизняних гірськолижних курортів трапилась аварія на канатній дорозі, яка забрала життя чотирьох осіб. На думку експертів, наявні системи безпеки, передбачені виробником, вийшли з ладу практично на всіх (!) підйомачах і просто відключені. Якщо технічний контроль за станом канатних доріг і передбачений, то він здійснюється формально. Такий стан справ пояснюється тим, що сервісне обслуговування технічного обладнання не виділене в окрему галузь і перебуває у віданні гірськолижних центрів [8, с.13].

Цікавий і, вочевидь, корисний відповідний досвід наших західних сусідів – Польщі та Словаччини, а також зачорноморської Туреччини. Польсько-Словацькі Татри – приклад двосторонньої моделі розвитку гірськолижного туризму. Так, у Польщі (зокрема курорт Закопане) йому дала поштовх продумана державна політика, яка була зорієнтована на зовнішній попит. Держава надала колосальну підтримку малому і середньому бізнесу, вручивши їм розбудову матеріальної та спеціалізованої транспортної інфраструктури. Словаччина, чії традиції розвитку гірськолижного туризму сягають ще часів соцтабору, втратила свої позиції з розпадом країни й, не маючи централізованої підтримки держави, орієнтується у своєму розвитку на приватну ініціативу, віддавши готелі та підйомачі до рук акціонерним товариствам. Гірськолижний туризм розвивається тут значно повільнішими темпами, ніж у сусідній Польщі, хоча країна має більший природноресурсний потенціал [4, с. 118].

Яскравий приклад активної підтримки розвитку туризму державою – Туреччина. Турецька модель – приклад ринкової орієнтації, де, з одного боку, внутрішній попит дав поштовх розбудові

гірськолижних центрів місцевого значення, а з іншого – зростання зовнішнього попиту на відповідний вид туризму стало каталізатором створення нових альтернативних гірськолижних курортів, орієнтованих на міжнародний ринок. Усі готелі в гірськолижних центрах побудовані за кошти приватних підприємців. При цьому з часу побудови нового готелю держава звільняє господарів від податків на термін від п'яти років і надає значну підтримку в рекламі вітчизняного турпродукту на міжнародному ринку.

Експерти зазначають: вихід України на світовий ринок з конкурентоспроможним «гірськолижним» продуктом значною мірою визначатиметься перспективністю політики соціально-економічної реконструкції регіону. Практична реалізація такої грамотної політики забезпечила б необхідні соціально та екологічно орієнтовані зміни у всіх галузях господарства вітчизняного Карпатського регіону.

Серед міжнародних програм особливе місце посідає Карпатська конвенція 2003 р., основна мета якої – бути інструментом сприяння стійкому розвитку регіону шляхом узгодження місцевого розвитку з природоохоронними інтересами. Зокрема, через стабільний розвиток туризму. Реалізація відповідних програм також сприятиме, на думку фахівців, покращанню «туристичного» інвестиційного клімату в Карпатському регіоні, а це – використання кредитних ліній та залучення кредитів, грантів міжнародних фінансових організацій; використання міжнародних програм для малого та середнього бізнесу [5, с.104].

Прикро тільки, що на ці проблеми й перспективи (зрозумілі не лише фахівцям, а й нашим підприємливим співвітчизникам, які прагнуть вкладати власні кошти і працювати прозоро, створюючи принагідно й нові робочі місця) аж ніяк не наважаться звернути увагу урядовці. Власне, сказати, що можновладців ця тема не хвилює, не можна. Проте їхні кроки в зазначеній царині викликають аж ніяк не захоплення. Необхідна розробка відповідних загальнонаціональних та регіональних програм розвитку вітчизняної туристичної галузі. Як і участь у їх створенні вітчизняних та закордонних фахівців.

Висновки. Отже, аналізуючи гірськолижний туризм в Україні, можна зробити висновок, що цей вид туризму являє собою основу розвитку туризму в Україні не тільки у зимовий період, але українські гірськолижні курорти все ще не можуть конкурувати із західними аналогами, актуалізує проблему розробки якісних турів для українських споживачів в гірські райони Європи. Україна має всі необхідні умови для розвитку гірськолижного туризму та щоб досягти успіху потрібне належне фінансування, створення програм розвитку, щодо відповідних проєктів, а також вирішення вже наявних проблем. Надалі осередок досліджень варто зосередити навколо питання закордонного досвіду організації гірськолижних курортів.

Література:

1. Про туризм : Закон України від 15.09.1995 р. № 325/95-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/324/95> (дата звернення: 17.02.2022).
2. ДСТУ 4268-2003. Послуги туристичні. Засоби розміщення туристів. Загальні вимоги. URL: http://ksv.do.am/GOST/DSTY_ALL/DSTY3/dsty_4268-2003.pdf / (дата звернення: 17.02.2022).
3. Азарян О. М., Жукова Н. Л. Аналіз комплексу маркетингу на міжнародному ринку туристичних послуг : монографія. Донецьк : ДонДУЕТ, 2005. 135 с.
4. Андреева О. В. Фізична рекреація різних груп населення : монографія. Київ : НВП Поліграфсервіс, 2014. 280 с.
5. Біль М. М. Організаційно-управлінський механізм забезпечення розвитку туристичної галузі країни. *Вісник Львівського ун-ту*. 2010. № 4. С. 104-106.
6. Бондаренко М. П. Туристичний сектор економіки України : реалії та перспективи. *Збірник наукових праць Інституту світової економіки та міжнародних відносин НАН України*. 2011. № 11. С. 78-87.
7. Василюха Н. В., Індус К. П., Готько Н. М. Концептуальні засади ефективності функціонування ринку туристичних послуг. *Науковий вісник Ужгородського університету. Серія «Економіка»*. 2017. Вип. 1 (49). Т. 2. С. 177-181.
8. Вдовічен А. А., Вдовічена О. Г. Модель управління розвитком туристичного бізнесу території на інноваційному підході. *Економічний аналіз : зб. наук. праць*. Тернопіль : Видавничо-поліграфічний центр Тернопільського національного економічного університету «Економічна думка», 2018. Том 28. № 2. С. 9-20.
9. Гаврилко Г. П. Регіональні санаторно-курортні кластери : основні ознаки та принципи формування. *Науковий вісник Ужгородського університету. Серія «Економіка»*. 2016. Вип. 1 (47). Т. 2. С.73-77.
10. Гаврилко П. П., Тімко М. І. Деміфологізація історії туристичних об'єктів – важливий чинник екскурсійної роботи. *Науковий вісник УжНУ. Серія «Економіка»*. 2017. Вип. 1 (49). Т. 2. С.182-188.

References:

1. About tourism, Law of Ukraine of 15.09.1995 № 325/95/ Bulletin of the Verkhovna Rada of Ukraine. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/324/95-%D0%B2%D1%80#Text> (Accessed 17 February 2022) [in Ukrainian].
2. Accommodation facilities for tourists (2004). *General requirements*, GSTU 4268-2003. Retrieved from http://ksv.do.am/GOST/DSTY_ALL/DSTY3/dsty_4268-2003.pdf. (Accessed 17 February 2022) [in Ukrainian].
3. Azaryan, O. M. & Zhukova, N. L. (2005). *Analiz kompleksu marketynhu na mizhnarodnomu rynku turystychnykh posluh*. Donetsk : DonDUET [in Ukrainian].
4. Andreeva, O. V. (2014). *Physical recreation of different groups*. Kyiv : NVP Poligrafservis [in Ukrainian].
5. Bill, M. M. (2010). Organizational and managerial mechanism to ensure the development of the tourism industry. *Bulletin of Lviv University*, vol. 4, pp. 104-106 [in Ukrainian].
6. Bondarenko, M. P. (2011). Tourism sector of Ukraine: realities and prospects. Collection of scientific works of the Institute of World Economy and International Relations of the National Academy of Sciences of Ukraine, vol.11, pp. 78-87 [in Ukrainian].
7. Vasilykha, N. V., Indus, K. P. & Gotko, N. M. (2017). Conceptual bases of efficiency of functioning of the market of tourist services. *Scientific Bulletin of Uzhgorod University. "Economics" series*, vol. 1 (49), pp. 177-181 [in Ukrainian].
8. Vdovichen, A. A. & Vdovichena, O. G. (2018). Model of management of development of tourist business of the territory on the innovative approach. *Economic analysis: coll. Science. work. Ternopil: Publishing and Printing Center of Ternopil National University of Economics "Economic Thought"*, vol. 28 (2), pp. 9-20 [in Ukrainian].
9. Gavrilko, G. P. (2016). Regional sanatorium clusters: basic features and principles of formation. *Scientific Bulletin of Uzhgorod University. "Economics" series*, vol. 1 (47), T.2, pp.73-77 [in Ukrainian].
10. Gavrilko, P. P. & Timko, M. I. (2017). Demythologization of the history of tourist sites is an important factor in excursion work. *Scientific Bulletin of Uzhgorod National University. "Economics" series*, vol. 1 (49), T.2, pp.182-188[in Ukrainian].

